

Галина ГАРМАШ – поетка, прозаїк, член НСПУ з 2001 року. Народилася 27 жовтня 1966 року в місті Кобеляки Полтавської області. Закінчила факультет журналістики Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка й аспірантуру Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. Працювала в тижневикі “Слово Просвіти”, нині – співробітниця Всеукраїнської православної газети “Наша віра”.

Розпочала писати в шкільні роки – під впливом чару народної мови, художнього слова української класики й за мудрої підтримки педагогів від Бога – О. С. Стовби та В. П. Гунько. Дебютувала в районній газеті “Колос” (1984), друкувалася в альманасі “Вітрила – 89”, журналах “Прапор”, “Жовтень” та ін.

Авторка книг “Дні мовчання” (1992, у колективному збірнику “Хвиля”), “Очі волошок: Вірші, поеми, оповідання” (2009), “Знак орла: Поеми” (2009), “Вершина лета: Стихи, поеми” (2009), “Софія: вірші, поема” (2009), “Обетование весны: Стихи, поеми” (2010), багатьох публікацій у збірниках та періодичних виданнях.

ЛОБОДЯНІ КРИЛА

У вишневому садку розкошує хлопчик. Очі з іскорками сонця, тепло-карі, губи, руки, сорочечка перемазані вишневим соком... Він у тому віці, коли все навкруг сповнене таємниці і музики. Ось нариває вишень у пелену, сідає в гарячу, терпку траву. Такий вираз втіхи та здивування лежить, мабуть, на лицях янголів, коли ті пробують перші плоди у райському закутку.

– Савко-о! Са-авко-о-о!

Стрепенувся, схопився на ноги. Тільки хто ж то його гукає? І голос ніби не мамин... Розсипалися вишні, вдарили кривавим зойком та й закотилися у високу траву.

Чи так кличе смерть? Ось вона виймає фотоапарат і, хапаючись, робить знімки... Раз, удруге, втретє...

Звуки реквієму.

У кадрі – усміхнене, по-дитячому лукаве обличчя, і кілька вишень у кулачці, піднесених до рота.

– Савко!

Стара жовта фотографія шалено крутиться, забрана вихором, усе малюючи на чорному тлі.

Білі сніги занесли село. Валують собаки. Вітер порозить снігом по шибках.

У хаті, на холодній половині, брат ізestroю рубають дрова. Дівча, закутане в грубу

хустку, сидить навколішки, подаючи напилані обалоли.

Парубок махає сокирою безперестанку – росте гора сліпучих трісок.

Раптом... Він не розуміє, що сталося: в руках залишається саме топорище, а лезо, сприснувши, впивається в коліно сестри.

Мати кладе різак до рани, шепоче молитву. Поруч – наляканим звірятком – Савка. Він торкає сестру за руку:

– Христіно! Скоро татко приїде... Він пряників привезе – півниками, і я тобі ще й свого віддам. Не плач...

Мати рвучко скидає голову. Лице її розривається на нерівні шматки муки:

– Аякже, привезе... Коли б хоч голову привіз.

Відвертається до вікна, ковтаючи сльози, потім невидюче озирився по хаті. Крізь сиву пелену – невеликий хатній достаток, лиш образи виділяються багатством та ошатністю.

– Дмитре! Позачиняй там усе надворі, смеркається вже.

А під вікнами шум саней, голоси. Входить батько, Трохим Іванович, зі старшим сином Іваном.

– О, а що тут таке? Дострибалась дівка!

– Побійся Бога, Трохиме. Дрова з Митьою рубали. Аж до чашечки...

Батько гріє руки, оглядає рану.

– М-да... Ану зігни. Потерпи, дочко. Кістка наче ціла. Та як там не є, а завтра треба доктора Іващенко привезти. І всі біди заразом... В районі і слухати не стали. Там таких, як я, знаєш, скільки понаїжджало... Вигнали в три шії. Підкуркульники, кажуть, співаєте з чужого голосу. Де ж ті куркулі, питаю. Вони ж усі там. А мені: і ти там будеш, коли в колгосп не запишешся. Отак-то...

– І що ж будемо... – це мати.

– Не знаю, Федорко. У Ляхівці вже все до зернини викачали. Ти б квасолю та трохи жита перемішала з половою на горищі. Може, зосталося б...

Скидає кожуха. Підносить кулаки до горла, і в очах закипає кров:

– Не можу я! Не можу! Де ж та правда? – вже тихіше. – І не коня мені жалко. Хай беруть. Хай! Чого ж обов'язково мене – до комуні? Лоба – під тавро антихристове! Душу забрати хочуть. А я не віддам. Ні... Це, діти, кінець світу настає. Тільки ж вас за що?

Хапає Савку.

– За що, питаю! За що?!

Страшно загув дзвін. І ще... І ще...

Входить Дмитро.

– Завтра, батьку, сход біля церкви. Дзвони зніматимуть. Прийти казали.

– Не піду. Самі йдіть. Беріть ось цього (на Савку) і йдіть! Хай дивиться! Хай запам'ятає...

– Дитина ж...

– Цить, стара! Знайди йому рукавиці.

Весело йти між двома здоровенними братами. Сніжок порипує... А що на голові материна хустка – теж нічого. Петько сміятись не буде, самого в шапці не випустять. Мороз он який...

Дзвін...

– Йва, а Бог вилетить, коли дзвони скинуть?

– Ні.

– Так де ж Він ховатиметься?

– За іконами.

– А мама казали, що й ікони знімуть. Так де?

Дмитро дав йому щигля.

– Не бийся! Митько-закутько, перекинь корито... Ай! Я не буду! Я більше не буду...

– Як зведення! – це Іван. – Май розум, ти ж наче старший. Диви, Онися пише.

– Га-га! Та не сама, з Марією...

– Здоровенькі були! А де ж це ваша комсомолочка?

– Гафійка? Так вона ще зранку там. З Коваленком списки складають.

– Які списки?

– Ну, опис усього, що будуть палити: ікон, книжок попівських... Для звіту в район.

– Твої записалися?

– Записалися... Вже й Зірку відвели. Мати плаче, батькові краще на очі не потикатись.

– І Лоїки вступили.

– А ви?

– Батько все: підождемо трохи, як люди, так і ми. Кажуть, завтра качатимуть.

– А сьогодні церква. Старається Грижа!

– Чорт кривоокий!

Тісним півколом стояли люди, перетупцювуючись і хукаючи на руки. Слухали оратора, гарного смолянчубого секретаря комсомольського осередку Василя Коваленка.

– Ну навіщо вам, бабо Уліто, церква? Попа пирогами годувати? Чи лоба розбивати перед вівтарем? Ми тут зробимо хату-читальню, щоб діти наші і внуки (голос здирається на металеві висоти) йшли світлою і рівною дорогою, вільною від експлуатації і рабства! Ні перед ким, навіть перед Богом, – якого, звісно, немає! – пролетарі не повинні ставати на коліна. Релігія – це опіум для народу. І підступність оцього... дурману... ми добре відчули на собі. Так скинемо ж пута ненависного попівства, що віками ятрили людську душу! Хай живе комунізм і велика партія Леніна-Сталіна!

Якось стара жінка кинулась йому в ноги:

– Синочку! Просю, молю, закликаю: не руш церкви! Не ти ж її ставив. Тут діди наші христилися, тут нас відпіватимуть. Залиш, хоч поки ми помремо, а там як знаєте... Хоч і небо спалить над собою...

– Та що ви перед ним валяєтесь! – де не взялася Ольга Онищучка, грім-молодиця, котра на весіллях витанцювувала на гребені хати. – Ходім усередину, питаємо Грижу: де ж ми тепер дітей христитимемо? Може, він за попа стане, левольвером благословлятиме? Ким виростуть вони, нехрещені?! Хома Петрович! – з порогу церкви.

І тут виходить Грижа Хома Петрович, голова Красненського колгоспу і перший комуніст у селі.

Руки схрещені на грудях, у правій – револьвер. Ніби несправжній для такої руки: цяцька та й годі. Обличчя – зверхньо-незворушне, ще й невеличка косина в очах надає йому якоїсь містичної довершеності.

Так розсікає високі хвилі ніс корабля. Впевнено. Безпристрасно. І людське море, розкрояне навпіл, знову зливається, щоб, як у гіпнозі, рушити слідом.

Грижа обертається і важкими очима проходить по кожному.

– З контрою розмова буде коротка! Ви – полигачі світової буржуазії і цим бунтом ллєте воду на їхні млини. Бога нема! Його скасовано. Ясно?! Кому не ясно, питаю.

Йде крізь наглу тишу до дзвіниці. За ним – активісти.

Як довго падає дзвін! Спершу він зависає в біло-блакитному, до болю сліпучому небі, а потім, змирившись із присудом, легко-легко летить до землі...

Хто молиться, хто лається... Та Савка бачить лише янгола, загубленого на півдорозі до вогнища. Він не може втекти від його погляду і починає плакати зі страху. І коли хто зрозумів би, чого плаче Савка, то підмітив би і їхню неймовірну схожість. Обоє – з вологими вишневими очима, в яких вистрибують полум'яні коні...

– Чого ревеш? Ну! Хто дивиться?..

І Дмитро розрахованим чітким ударом ноги послав ікону у вогонь.

Ходили вітри попід хатою, грюкали віконницями, просились погрітися. Ревно молилася мати. Полум'я свічки не встигало за її поклонами і шарпалося на всі боки. Христя спала на полу. Тінь матері, незграбна і вуглувата, ковзала по її обличчю – і звідси, з печі, здавалося, що сестра лише прикидається сплячою, а насправді – дражнить його.

– Чому не спиш?

Рука гаряча, як вогонь, лягає на лоба.

– Спи, синку, вже пізно...

– А татко де?.. А Митя?

– Прийдуть... Ти спи.

Відчиняються двері, входить батько – сердитий і з паском у руках. А він сидить у великій хатині біля вистеленої пшениці, черпає зерно пригорщами і висипає прямо над променем, що пробився крізь віконницю. А потім кладе голову на утворену гірку та й ну спостерігати, як штовхаються пилінки в струмені світла...

– Ах ти, харцизяко! На хлібові товчешся! Я ось тобі!

– Матусечко! – кричить Савка і прокидається. Чотири тіні хилитаються на стіні, кахає батько.

– Дитину збудили... Давайте лягати, – лине шепіт. Гасне каганець, і мамині руки закутують його і пестять, а потім м'яко опускають у теплу жовту хвилю...

– Хомо Петровичу, пожалійте! Чим дітей годуватиму? Ми усе здали – тричі ж приходили... Весною і сіяти нічим буде.

– На горище! Швидко!

– О Боже мій! Там нічого немає...

– А ми подивимось. Мо', щось і набачимо. А де Трохим?

– Поїхав до міста. Христі зовсім погано, горить уся. Лікаря привезе.

– Лікаря... Коли він надумається коня в колгосп здавати? Потураю я вам. Рідня... Через дорогу навприсядки. А ви мені ось де сидите. Як кістка поперек горла. Чула, що балакають: Грижа свою любов і досі забути не може, Федорку Бугаївну, у колгосп її не тягне, як інших. І дарма, що та вже двадцять років за Івашком, – йому, мовляв, пече... А пече, що ти моїми злиднями погеньбувала, за середнячка вискочила! Предсідательшою тепер була б, у шовках червоних ходила б... Прогадала. Ой, прогада-а-ала! Слухай, одне слово твоє... Скажи. Я його в Сибір зажену, звідти не вертаються. А Настя моя на днях помре, їй уже не видряпатись... І забудемо про все, заживемо. Федорко, я тобі все прощу...

– Простиш... Не бідності я злякалася. Чого мені її боятися – сама з батраків. Страшний ти, Хомо, ой, страшний...

– Брешеш! На землю пожадилася, на садок вишневий. На чоловіка головатого. Дивіться, який він у мене – серед церкви читає! Свічки ставить, Богу молиться... А що в того Хоми? Один вітер за душею. А те, що серце в нього було палке – то так собі, дрібниця... А тепер і серця немає. Вмерло. Давно вже, і ти знаєш... Ти добре знаєш, що за причина тієї смерті!

– Ось... Квасолю і жито, гади, в снінці поросипали. То ж поки зібрали...

– Степане, чи в тебе совісті немає? То ж останнє! Ой, Боже мій... Хомо Петровичу! Хомо Петровичу! Діти мої, лебедятка... Смерть під вікнами стоїть. Уже прийшла, клята. Біла така, зубаста... Не пуцу-у-у!!!

З невидючими очима мати кидалася на вікна, аж поки на одному раптом затихла, заклала хрестом – і почала сповзати на долівку.

Лікар довго оглядав Христинину рану, покрекував і мурмосився.

– Що ж це ви, Трохиме Івановичу... Стільки літ вас знаю і не вірю, що це ви могли допустити. Ще один день – і ногу довелось би відрізати. Я не ручаюсь, що і зараз ще можна зарадити. Зроблю все, що в моїх силах. Але ж розумієте...

Батько все розумів. Якась чорна сила вибрала його сім'ю, його народ, і вже не зупиниться, аж поки не уп'ється досита їхніми муками, не нарадується з тисяч смертей.

Батька, Христю і лікаря провели до воріт. Дорога вилася прямо на захід, і зовсім скоро підвода в'їхала у величезне сонце, що догорало над старими синіми снігами.

Пуд гречаного борошна, який мати виміняла за найкращий килим, давно вже вийшов, але більше не було чого носити в місто. Якось перебивалися рибою. Все-таки інколи щастило на кілька дрібних красноперів, майже мальків. Їх смажили цілими, не чистячи. Ходили на став по черзі, навіть Савка, котрому це дуже лестило: значить, уже не маленький!

От і сьогодні Савка йде на зміну батькові. Сонце в лютому хоч і не яке гаряче, а вже лащить, нагадує: весна буде! А буде! Он і вітер... Гей, віддай! Від-да-ай!

Він гнався за торбиною, не розбираючи дороги, аж поки не вскочив по коліна в замет. Крок, другий – і замалом не впав, наступивши на якусь каменюку. Чого ж це вона в ганчір'я сповита? Він не закричав, не заплакав – тільки дивно застиг на виду, відкривши чорне личко немовляти.

– Собаки з'їдять... – билась непотрібна думка. Які собаки? Їх давно вже не було в селі...

Робив могилку із сухого снігу, а він розтікався під руками. Нарешті кинув і довго біг, озираючись страшними недитячими очима.

Батько сидів на льоду по-турецьки. Поламана вудка валялася біля ополонки.

– Тату!

Спина, припорошена легким сніжком, кам'яна...

– Та-а-ату!

Не чує. Він їсть рибину, всіма повадками нагадуючи kota. Солодко облизує закривавлені пальці і бере ще одну... Останню.

– Таточку! Це я, Савка...

Мить довгого німого здивування – і очі стають людськими.

– Савка... А я ось обідаю... Сідай зі мною.

– Таточку, не треба... Не треба. Пішли додому.

– Це ти батька взявся вчити? Стерво мале... Я сказав, не йди за мною! Дійду. І рибу тим нахлібникам донесу. Донесу рибу... Геть, я кому сказав! Не підходь...

Так і доплентали до хати: ледве переставляючи ноги – батько, і Савка – сторожко тримаючись на віддалі.

З того дня Трохима Івашка наче хто підмінив. Він вигнав з дому старших синів: Дмитра – до діда й баби, Івана – на Донбас. Зняв ікони й поніс їх у місто. Вернувся пізно, з невеликим сундучком. Що в ньому було – можна лише здогадуватися, бо завжди тримав його замкненим і ключ носив при собі. Вечорами – а давно вже сиділи без каганця – ставив його на стіл. І тоді розходився по хаті нестерпно смачний запах старого сала..

– Трохиме, сором на тебе дивитися... Дай хоч трохи дитині...

Батько не відзивався. Потім довго скреготів ключем і ще довше вмощувався на лаві. Лютували останні морози, і від вікон тяглися до печі білі стовпи.

На Стрітєння мати зібралася провідати Христю. Взяла чорну барашкову хустку і празникову єдвабну спідницю, які відклала була собі на смерть.

На базарі за спідницю дали трохи картоплі та горщик смердючого малясу. А хустку мати роздумала вимінювати.

– Віддам Христині. Ми однаково помремо, а вона ж що – голісінькою лишиться? Хай буде на придане.

У лікарню їх не пускали. Грізний дядько при вході довго кричав, що приходять сюди всякі, а йому потім трупи підбирай. Нарешті втихомирився і запитав у санітарки, чи значиться в них така.

– Христинка? З врубаною ногою? Так це в четвертій палаті. А я майже родичка ваша – з Василівки, Горпина Кравченко, а тепер – Бочкова. Съома вода на киселі. І не знала б, так Христя розповідала якось про свою бабусю, і виявилось... Христочка у гіпсі лежить, нога на витяжці. Та ще місяці два тут буде. Люблять її. Попервах все співала, а тепер замовкла. Не до співу, там таких понавозили... Одна дітей зварила, з'їла їх, а на другий день почала ножем із себе шматки вирізати – дїткам, каже, на борщ. Привезли її сюди, тільки не знаю, чому. Взагалі-то таких зразу стріляють. Обмили, перебинтували – і тримають у хірургічному. Та скоро її заберуть, це не надовго.

Коли вже діходили до палати, тітку хтось гукнув, і вона побігла, смішно перебираючи короткими товстими ніжками.

– Мама... І Савка... – у Христининих очах – синє здивування. – Як я за вами тужила! Та не думала, що прийдете. А що там у селі? Наші як?

– Митя в бабусі Меланки. Йван на Донбас подався. Кажуть, там скрізь застави, ловлять усіх – і в тюрми. Може, і його схопили...

На більше мами не вистачило, і вона за-трусилася дрібним плачем.

– А татко?

– Захворів наш батько... Тронувся...

– Боже...

Довго мовчали.

– А все-таки я вірила, що хтось із наших прийде. Думала, татко або Дмитро. Я тут трохи назбирала: цукру, хлібця... Нас гарно годують, а як почувеш, що робиться... Ви із сосни чай варіть, на ньому можна довгенько протягти. А там весна... Травиця всяка...

– Де ж ту сосну візьмеш? Не будеш за сім верстов іти. А садок і так обгризли, як зайці. Усім кутком.

– Савуню, тримай ось. Заховай, а то як зайде хто із сестер... Мені операцію робили, коліно чистили. Мабуть, тепер нога прямою буде. А може, і зігнеться, не знаю. Бачите, отак весь час і лежу.

Та враз Савці стало не по собі. На нього йшла з несамовитими очима жінка і простягла забинтовані руки:

– Дай діткам моїм сахарцю... Сенику і Варварі. А то узвар кислий. М'ясо – солодке, а узвар – кислий... А-а, це ти... Синочку, не ріж маму! Ні, заріж... Заріж, Семене, і Варку нагодуй... Хай не плаче. Замокни! Синку, я не можу її чути. Хочеш, з'їж її...

Тітка Горпина з'явилася впору. Вона відвела жінку на її ліжку і заторохтіла радісною скоромовкою:

– Пішли на кухню. Там усі порозходились, і я вас нагодую. А хоч і зайде хто – не бійтеся, скажу, моя сестра. Та кому яке діло! Пішли, пішли...

Коли Савка побачив миску горохового супу і два крайці чорного липкого хліба, світ закрутився перед очима, задзвеніло-зареготало у вухах – і стало темно.

Земля швидко скресала від снігу, ніби спішила заврунутися травами – і врятувати, кого ще встигне. Радісно виспівували струмки – молоді, задерикуваті. Наче і не на цій землі повзали голодні люди – то сухі, як скелети, то роздуті до неймовірних розмірів, багрово-сині...

В один із уже по-справжньому теплих днів вернувся Іван. Замість кремезного парубка стала на порозі тінь. Вона безперестанку кашляла і хапалась за груди.

– Тричі з товарняка знімали... Стіною стоять. Думав пішки добратись – так зупинили серед степу: повертай, чоловіче, голоблі... Повернув. Потім ще раз спробував – на даху вагона. А там вуркагани їхали, не сподобався їм. Скинули. Не знаю, як оклигав. Дивлюся: лежу, на долоню в землю вгруз. Потім ішов. Не пам'ятаю скільки. Повз. Сніг їв, кору на деревах. Раз горобця спіймав. З крилом перебитим. Такий теплий-теплий...

– Дай мені, – озвався раптом батько. – І я хочу...

І більше нічого не сказав, продовжував тупо розглядати свої руки-подушки.

Де-не-де повитикалися перші травинки – і їх вистачило на суп. Тільки то такий суп – одна назва. Казан окропу з блідими вивареними стеблінками.

Після “обіду” Савка оглянув усі проталини і назбирав ще жменю зелених стрілочок. Їсти вже не хотілося, лише звичний біль “під ложечкою” – ссав і ссав. У коротких снах являлося одне й те ж: пироги з калиною, хліб, молозиво... Бабуся годувала його і гладила по голівці.

– Мамо, можна, я піду до діда й баби...

– То ж далеко, синку. Не дійдеш, такий охлялий.

– А дійду... Скільки тут – я меншим ходив.

– Хоч і меншим, чи та сила була? Ти ж від вітру хилишся. Та ще, боронь Боже, забере хто... При тобі ж тітка Харитина розказувала – дітей ловлять.

– Та кому мене з'їсти захочеться – самі кістки. Я ними торохтю, коли йду. Матусенько, дозвольте... Я хлібця принесу – глевкий такий, пам'ятаєте? Бабуся сердилась, що знову не вдався, а мені – смачнішого і не буває.

– Що ти мелеш? Який хліб?!

– Хліб... А-а, це мені снилося цю ніч. І бабуся. Думав, що й справді... Але все-таки піду. Ну, будь ласка...

На колгоспному току рачкували люди. Щасливцям удавалося натрапити на кілька торішніх зернин. І тоді, злякано озираючись, людина прожогом ковтала. І знову повзла по весняному багні.

Кому ж не судилися ці останні крихти радості, лежали, ще живі і вже мертві, під аркою з червоним полотнищем: “Ми вступили в

першу фазу соціалізму”. І ворони ходили між ними – тихо, чинно...

Назустріч їхав порожньою підводою коных Лука. На вітання він не відповів і ледве не збив Савку, добре, той встиг відскочити. А біля цвинтаря хлопця обігнала та сама підвода – уже повна мертвяків, і звернула до свіжої ями.

От і хата бабусі. Німо, ні звуку... А хтось штовхає у плечі: “Швидше... Швидше...” Добіг, рвонув двері. Біля порога лежав Дмитро – роздутий, з оскліми очима-гудзиками. А бабуся спали на печі.

– Ба, прокиньтесь... Чуєте? Бабусю!

Сидять собі, ще й щочу рукою підперли...

– Бабо! Та прокиньтесь! Бабусечко...

І враз обпікся об холодну бабину голову.

Перший порух був – тікати. Але побачив картоплину біля братової ноги. Мерзла і вже трухлява з одного боку, а викликала такий шалений приступ голоду, від якого світ став оранжевим. Савка перемацав усе в хатині, та лише в бабусиній кишені знайшов дві гарбузові насінини, цвілі всередині і дуже гіркі.

Вони йшли, тримаючись за руки: хлопчик і дівчинка. Земля видихала густий молочний пар, і вони брели ним по коліна – ніби пливли над ще не протряхлою землею із рідкими сніговими латками.

– Олянко, я коли виросту – льотчиком буду. Мені Митько розказував: людина сідає в таку залізну штуку з крилами – і летить. І називається це льотчиком. Ти куди? Зажди! Ти чого тікаєш?..

Савка погнався за дівчач. Та коли спіймав його вже на пагорбі, побачив, що це не Олянка Огій, його сусідка і товаришка, а хлопчина з вогкими вишневыми очима.

– Давай летіти удвох, Савко... У мене є крила, а тобі я зроблю.

– Що в тебе є?!

– Крила. Дивись! – і він розправив великі ніжно-рожеві крила.

І тут Савка зрозумів: це був янгол. Отой, спалений зимою. Дмитро. Вогнище. Падає дзвін...

– Ти – янгол! – кричить Савка. – А де Олянка? Вона ж була тут!

– Вона вмерла, – спокійно відказує янгол. – Так що, летимо?.. Тримай!

Якісь дивні крила – зелені. Савка бере їх – і раптом вдихає запаморочливий трав'яний запах...

– Вони ж з лободи! З лободи! Ти всю траву повиривав – лиш би погратись! А їсти що будемо? Це ж лобода! А ти – на крила...

Та вони вже линуть над сповитою в тумани землею. А там, угорі, тепле зелене небо...

– Пусти... – Савка вириває руку. – Мене мама ждуть.

І падає в прірву, з якої несуться на нього тисячі чорних облич.

Савка злякано обмацав докруг себе. Як він опинився на печі, біля мертвої бабусі? Треба ж додому. І ще сказати, щоб забрали...

– Гей! Тітко Мотре! Тітко Мотре!

На сусідньому обійсті ані шелесне. А двері в хату прочинені.

– Тітко!

Цеберка валяється серед сіней. А в світлиці – рушники розстелені на долівці, а сама тітка сидить, схилилась на скриню. Давно сидить, бо й рука – замалом не трісне...

Вискочив та на весь куток:

– Еге-е-ей! Є хто-небудь?

Гайвороння знялося над чорними садками, і знову тиша – аж дзвенить.

І повторилася дорога, тільки з другого кінця. Спочатку – дід Лука підводою. На підводу навалено, аж колеса стогнуть. А мертві – усміхаються собі, ніби знають якусь таємницю.

Потім – тік. Веселе червоне полотнище. А рачкунів поменшало: вже тільки двоє повзуть, а ті всі до купи стягнені.

А ось мати ідуть назустріч. Сухі, мов бадилінка. Здається, їх несе вітер і грається, як сам хоче.

Батько вмирав довго і страшно. Качався по долівці і бився головою об ніжки стола – аж порожній казан вистрибував та дзвонив тягуче, заупокійно... Мати, щоб не бачити цього, помаленьку видибувала надвір, сідала на призьбі і сухим лицем пила своє останнє сонце.

Із хліва раз по раз вигулькувала пісня, так само мало схожа на себе, як і люди цієї весни. То Іван облюбував собі ясла і вже не заходив до хати, де на нього навалювався, як він казав, смертний страх. То й лежав собі в хліву, розглядаючи крізь продраний дах небо, і час від часу затулював чистий, нелюдської сили плач.

Одного ранку Савка, як і завжди, навідався в хлів, а тільки нікого вже там не було. Чи то брат вилетів через оту дірку в небо, чи то подався у степ – щоб відійти красиво.

А природа наливалася живими соками не днями – годинами. Набубнявіли садки, вже

не сьогодні-завтра вистрелять білим цвітом та й покриють сором землі.

Дві доби парило, а на третю зайшла горобина ніч. Лютувала і скреготіла вогняними зубами, а коли втомилася та й лягла перепочити перед світом, залишився Савка сиротою. Мати й батько померли разом, може, й в одну годину, не дізнатися про це ніколи...

Савка вже не зміг навіть вийти надвір. Знову видряпався на піч, скрутився калачиком та й ждав... Кого? Добру чарівницю з матусиної казки.

І вона прийшла. Викапана сестра, тільки на милицях. Вона відзивалася на ім'я "Христина", плакала й цілувала його голову. І пригощала грудочками цукру.

Серед ночі Савка зліз із печі і побачив на столі вузлик. В ньому ж... Ой, він з'їв усе – і хліб, і пряники, і тверді, мов камінь, пироги з квасолею...

А на ранок Савки не стало.

Прийшов секретар сільради разом із нетутешнім циганкуватим підлітком. Сказав, що в селі відкрили патронат для сиріт. Що і Христі краще перебратися туди, чого їй жити самотою, сама ще дитина.

– А хату заб'ємо, тебе діждеться...

Потім перенесли Савку в холодну половину та й замкнули.

– Післяобід заберемо.

– Навіщо замикаєте? Не бійтеся, я не з'їм його.

– Знаємо, що ти, дівчино, не з'їси. Та такий порядок. Ну нічого, жити треба.

Вийшла Христина за ними в сіни – і враз осліпла від гострого сонця. Тоді взяла милиці – та й пострибала по чорній дорозі, між хатами-пустками, загорнутими в саван вишневого цвіту.